

Islamistični ekstremizem na Zahodnem Balkanu¹

Dragan Simeunović²

Avtor raziskuje vzroke za nastanek in razvoj islamističnega ekstremizma v Albaniji, Bosni in Hercegovini, Črni gori, na Kosovu, v Makedoniji in Srbiji. S primerjalnoanalitično in primerjalnozgodovinsko metodo ugotavlja sedanje stanje in verjeten potek nadaljnega razvoja tega pojava. Ugotavlja, kdo so pobudniki in oznanjevalci skrajnih islamističnih idej, kdo podpira tovrstno dejavnost, kdo so mednarodni sponzorji in kdo povezovalci ter kakšen je njihov prispevek h globalnemu džihadu. Ocenjuje tudi zmožnost zahodnobalkanskih držav, da se obranijo pred to nevarnostjo, ki ogroža življenje in lastnino državljanov ter njihovo demokratično ustavno ureditev. Ugotavlja, da se število vahabitskih vernikov povečuje, čedalje večja pa je tudi njihova agresivnost. Skrajneži si nasilno prisvajajo džamije in gradijo nove, ki niso pod nadzorom uradnih islamskih skupnosti v teh družbah, hkrati pa nastaja tudi na desetine novih vahabitskih naselij, v katerih ne spoštujejo zakonov matične države, temveč šeriatsko pravo. Nekdanji financerji islamističnega ekstremizma so se vrnili, z njihovo pomočjo pa se krepi verska propaganda in povečuje naklonjenost dela prebivalstva vahabitskim idejam. Posledica tega je, da se je približno tisoč borcev z Balkana priključilo terorističnim organizacijam na bojiščih Bližnjega vzhoda. Omejevanje islamističnega ekstremizma na Zahodnem Balkanu ovirajo: pomanjkanje stvarne in kakovostne preprečevalne dejavnosti, neizkušenost in slabi izidi pri poskusih deradikaliziranja ekstremizma, ponekod pa tudi pomanjkanje politične volje. Za boj z islamističnim ekstremizmom bi se moralo okrečiti sodelovanje policije z drugimi varnostnimi strukturami na Zahodnem Balkanu in v sosednjih državah, sodelovati in pomagati pa bi morale tudi ustrezne ustanove mednarodne skupnosti.

Ključne besede: islamistični ekstremizem, vahabizem, Zahodni Balkan, terorizem, ISIL

UDK: [329:28]+323.285(497)

1 Uvod

Živimo v času, ko sta se islamistični³ ekstremizem in terorizem zelo razmahnila in se kažeta v političnem in kriminalnem sprejemanju džihadске ideologije (Simeunović, 2016a). Ugodne razmere za širjenje tega pojava ustvarjajo spopadi na Bližnjem vzhodu, globalizacija, ki omogoča večjo pretočnost ljudi na individualni ravni in na ravni migracij, velika možnost zlorabe interneta v propagandne namene in za mobilizacijo v ekstremistično gibanje, pa tudi pomanjkljiva opredelitev ekstremizma in terorizma na ravni ZN, ki bi omogočala učinkovitejši boj mednarodne skupnosti zoper tovrstne varnostne grožnje.

Po 11. septembru 2001 je nastalo veliko literature o islamskem terorizmu, toda to ne velja za literaturo o islamistič-

nem ekstremizmu na Balkanu; ta je postala obsežnejša šele v zadnjem desetletju (Archick, Rollins in Woehrel, 2005), ko je končno postalo jasno, da je tema izredno pomembna ne le za varnost regije in njenih sosednjih držav, temveč tudi za države EU in ZDA. V literaturi o islamističnem ekstremizmu nasploh vse pogosteje ugotavljajo, da je treba nameniti posebno pozornost Zahodnemu Balkanu kot tistemu delu Evrope, v katerem je prebivalstvo izredno večereligiozno in večnacionalno (Radeljić, 2010; Vidino, 2006). Pri avtorjih z Balkana je mogoče opaziti subjektivizem pri obravnavanju te teme, kar je nekoliko mogoče tudi pričakovati, saj gre za območje, ki je obremenjeno z nedavnimi vojnami (Babanovski, 2002). Pomanjkljivost te literature je tudi, da pogosto ne temelji na empiričnem raziskovanju. Na voljo so še strokovna poročila in študije primerov (Azinović in Jusić, 2016; Selimi in Stojkovski, 2016), pripravljene za potrebe mednarodnih ustanov in organizacij. Največji del literature o islamističnem ekstremizmu na Balkanu namenja veliko pozornost zgodovini pojava. V zvezi s to temo je mogoče opaziti nestrinjanja, še zlasti glede tega, kdaj je prišlo do islamističnega ekstremizma na Zahodnem Balkanu, in glede sodelovanja balkanskih skrajnih islamistov z nacisti med drugo svetovno vojno (Kastrati, 2015; Shay, 2008). Razlikujejo se tudi definicije akterjev islamističnega ekstremizma, vsebin njihovih dejavnosti in stopnje nevarnosti za okolice in druge evropske države (Bardos, 2005; Deliso, 2007).

¹ Prispevek je iz srbsčine in slovenščino prevedla Marija Milenković.

² Dr. Dragan Simeunović je redni profesor na Fakulteti za politične vede Univerze v Beogradu in direktor Akademije za nacionalno varnost, Srbija. E-pošta: dragan.simeun@gmail.com

³ Besedna zveza *islamistični ekstremizem* je »zaradi pripone -izem ustrežnejša kot islamski ekstremizem, saj opozarja na potencialno ideologizacijo in politično razumevanje islama, zato je manjša možnost, da bi bila prizadeta čustva vernikov« (Simeunović, 2009: 197).

Manj je študij o islamu na Balkanu, ki poskušajo objektivno pojasniti sodobni islam in njegove skrajne oblike (Bećirević, 2016; Jerotić, 2016). Napovedi v literaturi, ki se ukvarjajo s prihodnostjo džihada in islamističnega ekstremizma, kar zadeva Balkan, niso optimistične (Fares, 2008). O najnovjšem naraščanju islamističnega ekstremizma, ki so ga na Zahodnem Balkanu izzvale vojne v Siriji in Iraku in ki so razlog za odhajanje balkanskih skrajnežev na ta bojišča, je zelo malo znanstvenih študij. Manko naj bi nadomestila posebna teritorialna (Panovski, 2011; Selimi in Stojkovski, 2016) ali problemsko nepopolna poročila (Đurđević, Stevanović, Mitić in Kocić, 2016). Če jih upoštevamo posamično, ne omogočajo pravega vpogleda v dejansko stanje. Zaradi vsega naštetega v tem prispevku obravnavam literaturo o islamističnem ekstremizmu na Zahodnem Balkanu po vseh merilih znanstvene strogosti.

Glede na to, da se v svojem delu ne želim toliko ukvarjati z vzroki islamističnega ekstremizma in njegovega vztrajanja na Zahodnem Balkanu, temveč namenjam pozornost njegovemu sedanjemu stanju in razlogom za njegovo naraščanje v zadnjem desetletju, sem izbral in uporabil metodo, ki najbolj ustreza namenu in vrsti dostopnih virov (Lobnikar, Prprović, Nemeč, Banutai, Prisljan in Cajner Mraović, 2016). To je primerjalna analiza, s katero ugotavljam, kdo so pobudniki, oznanjevalci in drugi akterji islamističnega ekstremizma na Zahodnem Balkanu, kdo jih financira, kolikšna je stopnja nevarnosti skrajnih idej za lastno okolje in druga okolja, kolikšen je prispevek tega ekstremizma h globalnemu džihadu, kako so skrajne verske skupine povezane z uradnimi islamskimi skupinami v balkanskih državah in kolikšna je sposobnost zahodnobalkanskih držav, da se mu uprejo in ga izkoreninijo iz svojega okolja. S kvalitativno in kvantitativno analizo podatkov iz znanstvenih knjig in člankov v znanstvenih časopisih in zbornikih, iz primarnih in sekundarnih objavljenih in neobjavljenih virov, kot so poročila in drugi dokumenti mednarodnih in državnih ustanov, podatkov iz uglednih časopisov, drugih zaupnih virov in podobno je mogoče poglobiti znanje o splošnih in specifičnih lastnostih islamističnega ekstremizma na Balkanu ter si ustvariti objektivno in realno mnenje o tem vprašanju. S primerjalnozgodovinsko metodo pa je mogoče odkriti podobnosti in razlike med stopnjo razširjenosti in hitrostjo širjenja islamističnega ekstremizma v različnih državah Zahodnega Balkana ter pravilneje oceniti njegov razvoj v posameznih okoljih. Primerjalnozgodovinska metoda omogoča tudi, da primerjamo stanje v različnih državah in ugotavljamo posebnosti v vsaki od njih. S primerjanjem razlik in podobnosti lahko ugotovimo, ali gre za enoten pojav ali za zelo posebno obliko islamističnega ekstremizma v vsaki od teh držav posebej.

Namen tega članka je prikazati sedanje stanje islamističnega ekstremizma v omenjenih balkanskih državah, da bi se države na ta pojav odzvale čim ustrežneje. Ugotavljanje de-

janskega stanja o razširjenosti islamističnega terorizma v tem delu Evrope naj bi omogočilo boljše razumevanje pojava, s tem pa tudi učinkovitejšo zaščito pred to varnostno grožnjo. Dobljeni rezultati naj bi prispevali h kakovostnim praktičnim rešitvam v boju z islamističnim ekstremizmom, sedanjim in prihodnjim. Razlog za to ni samo število islamskih vernikov, temveč tudi navzočnost prišlekov iz t. i. kritičnih muslimanskih držav, ki so prinesli in razširili vahabistično razumevanje islama, pa tudi veliko število Balkancev, ki so v zadnjem desetletju postali člani terorističnih organizacij, kar pomeni tudi potencialno veliko število povratnikov z bližnjevzhodnih bojišč, ki so usmerjeni izrazito nestrpno in konfliktno.

Članek je urejen tako, da v uvodu daje kritičen pogled na literaturo, ki obravnava to temo, in predstavi uporabljene metode in cilje dela. Temu sledi zgodovinski pogled na raziskovani pojav, nato pa poglavje, ki govori o vrstah in dejavnostih ekstremističnih akterjev, ter del o ciljih skrajnih islamskih skupin in njihovi organiziranosti na Zahodnem Balkanu. Temu sledi poglavje, ki se ukvarja s sposobnostjo zahodnobalkanskih družb in držav, da se uprejo islamističnemu ekstremizmu. V sklepu so obravnavani izidi primerjalnoanalitične raziskave in našete dejavnosti za uspešno zatiranje islamističnega ekstremizma na Zahodnem Balkanu, na koncu pa je dodan seznam uporabljene literature.

2 Historiat

Neformalno je sprejeto mnenje, ki je zelo pogosto tudi v literaturi o terorizmu, in sicer da je islamistični ekstremizem nastal na Balkanu v devetdesetih letih 20. stoletja med vojno v Bosni in Hercegovini. Toda ta pojav ima na Zahodnem Balkanu svojo predzgodovino.

Zametki militantnega islama so se, po posamičnih pojavljanjih v zgodovini vojn na Balkanu, na tem območju formalno pojavili v času Kraljevine Jugoslavije, in sicer leta 1939, ko je nastala organizacija Mladi muslimani, ki je dobila ime po egiptovski mladinski organizaciji Muslimansko bratstvo (Stojančević, 2016). Med drugo svetovno vojno so njeni člani in privrženci sodelovali z nacisti kot pripadniki divizij Handžar in Skenderbeg (Shay, 2008). V času Socialistične federativne republike Jugoslavije so v tujini delovale različne ekstremistične organizacije muslimanskih emigrantov, ki so navadno sodelovale z ustaškimi emigranti.

Najbolj razširjeno je mnenje, da je islamistični ekstremizem dobil zgodovinsko možnost za prodor na Zahodni Balkan med vojno v devetdesetih letih, ko so se številni islamistični militanti zbrali v Bosni in Hercegovini ter postali *sve-ti bojevniki* – mudžahidi. Nekateri avtorji (Kastrati, 2015) me-

nijo, da se je islamistični ekstremizem prvič pojavil ob koncu osemdesetih let v Albaniji, skupaj s prvimi proiranskimi fundamentalističnimi idejami z Bližnjega vzhoda (Bardos, 2005), in šele pozneje v Bosni in Hercegovini. Prve propagandistke teh idej so bile islamske humanitarne organizacije. Posledica tega je bila, da se je v Albaniji vzporedno dogajala liberalizacija in pot k bratstvu islamskih držav. V devetdesetih letih je Osama bin Laden ustanavljal islamistične tabore na severu Albanije (Kelley, 2001), medtem ko je bil za omejeno število članov Osvobodilne vojske Kosova (v nadaljnjem besedilu: OVK) organiziran islamistični tečaj v Afganistanu (Ash, 2001; Hedges, 1999). Osama bin Laden je hotel islamizirati OVK v upanju, da bo spreminil Balkan v »glavno bazo islamističnih oboroženih aktivnosti v Evropi« (Stephens, 1998). Visoki uradnik Interpola je že leta 2000 (Mutschke, 2000) poročal Kongresu ZDA o povezavah med Al Kaido, tedanjimi albanskimi državnimi strukturami in OVK, na vse bolj močno proislamistično usmeritev OVK pa je opozarjal tudi kosovski vodja Ibrahim Rugova. Do leta 1992 so v Bosni že delovali tabori za urjenje mudžahidov, ki so jih skupaj z Al Kaido financirale islamske humanitarne organizacije. Več virov je potrdilo, da je bin Laden leta 1994 obiskal Albanijo, pa tudi, da je Al Kaida financirala OVK (Raimondo, 2001). Samo »v letih 1993–1995 so v ekstremistične ilegalne dejavnosti na Balkanu vložili več kot 900 milijonov dolarjev« (Sandić, 2011; Simeunović in Dolnik, 2013). Večina teh organizacij je pozneje zaradi pritiskov ZDA prenehala delovati in za kratek čas so bili na Zahodnem Balkanu tokovi financiranja islamističnega ekstremizma prekinjeni. Nekaj mudžahidov so leta 1998 preselili na Kosovo, kjer so oblikovali mudžahidsko enoto Abu Bekir Sidik za sodelovanje v bojih. V času naraščanja napetosti na Kosovu so v Albanijo ponovno začeli prihajati tuji mudžahidi iz islamskih in zahodnih držav. Ta proces je trajal dalj časa, zato je razumljivo dejstvo, da so ti pozneje v veliko večjem številu prišli tudi v Makedonijo, kjer so bili glavni propagandisti islamističnega ekstremizma in udeleženci oboroženih spopadov. Število mudžahidov in pripadnikov Al Kaide, ki so se borili v makedonski teroristični organizaciji ONA, znaša približno 600 borcev (Babanovski, 2002).

Nadaljnji razvoj islamističnega ekstremizma na Zahodnem Balkanu je potekal v skladu s stališčem ZDA in drugih zahodnih držav do terorizma. Ko se je politika zahodnih držav do mudžahidov po 11. septembru začela spreminjati, je postajala tudi politika balkanskih držav, kot je Bosna in Hercegovina, do njih vedno manj prijateljska, vendar z zadržkom, ker je veliko mudžahidov imelo bosansko državljanstvo (Beta, 2007). Dejstvo, da je okoli 750 oseb v Bosni in Hercegovini še vedno pod stalnim nadzorom zahodnih obveščevalnih služb (de Quetteville, 2004) in da se je približno tisoč skrajnežev z Zahodnega Balkana (od tega kar približno 65 % Albancev) odšlo borit v vrste ISIL (Islamska država Iraka

in Levanta) in Al-Nusre, dovolj pove o veliki potencialni nevarnosti islamističnega ekstremizma Balkancev, kar se najbolj kaže v njihovi masovni teroristični dejavnosti na Bližnjem vzhodu, občasno pa tudi na Balkanu, v ZDA in državah EU.

3 Akterji islamističnega ekstremizma na Zahodnem Balkanu

3.1 Pobudniki in propagandisti

Večina islamskih vernikov na Balkanu uresničuje zmerni, t. i. narodni, islam. Na to območje ga je prinesla Turčija, ki ima še danes velik vpliv na vernike in je na začetku ne le razlikovala med muslimani in vahabiti, temveč tudi odklanjala agresivnost slednjih.

Številni viri, dokumenti in izpovedi teroristov skesancev (Hamad, 2007) pričajo, da je imela močna navzočnost verskih in humanitarnih islamskih fundacij, tujih mudžahidov in članov Al Kaide ter samega Osame bin Ladna v Albaniji od konca osemdesetih let in v Bosni in Hercegovini med vojno v devetdesetih letih, nato pa še v Sandžaku in Makedoniji ter na Kosovu velik propagandni vpliv na seznanjanje z vahabizmom in njegovo sprejemanje. Nekateri avtorji (Woehrel, 2005) menijo, da je prav zato prišlo na to območje toliko privrženecv islamističnega ekstremizma, ki so bili pripravljene izvajati teroristične dejavnosti. Le tako lahko pojasnimo, da se je denimo v Albaniji kot »prvi ateistični državi na svetu« (Prifti 1978: 100) že v prvih letih po padcu komunističnega režima, tj. leta 1990, zelo hitro obnovila religioznost, in sicer predvsem med muslimani, ki danes obsegajo 56,7 % vseh prebivalcev, ta delež pa je treba povečati še za število sufijev, ki sestavljajo 2,1 % prebivalstva (Central Intelligence Agency [CIA], 2018). Več političnih in gospodarskih pretresov v Albaniji in vseh državah Zahodnega Balkana od začetkov demokratizacije je le olajšalo prodor islamističnemu ekstremizmu.

Za današnji islamistični ekstremizem na Zahodnem Balkanu so značilni novi trendi. Glavni navdihovalci in propagandisti džihadske ideologije niso več mudžahidi, temveč Balkanci, predvsem Bošnjaki in Albanci, nekdanji študenti visokih verskih šol v arabskih državah Perzijskega zaliva, državah, ki so podpirale boj Bošnjakov in Albancev. Že med vojno, zlasti pa pozneje, so te države organizirale odhod stotinam mladih islamskih vernikov z Zahodnega Balkana na versko šolanje, da bi po vrnitvi oznanjali *pravo vero*. Vsi, ki so se vrnili s šolanja (ne glede na to, ali so bili vahabiti ali pripadniki islamske skupnosti), zdaj širijo islam izključno v skladu z vahabitskim naukom, s čimer dajejo novo spodbudo islamističnemu ekstremizmu na Balkanu (Bećirević, 2016). Težnja rasti islamističnega ekstremizma na Kosovu in

v Metohiji je prav tako tesno povezana s pošiljanjem mladih na študij islama in hadžiluk (romanje) ali z njihovim daljšim prebivanjem v državah, ki veljajo za valilnice verskega radikalizma (to so zlasti Savdska Arabija, Jemen, Malezija in Egipt). Od tod se mladi vračajo kot visokousposobljeni propagandisti islamističnega ekstremizma in postajajo islamistični duhovniki ali misijonarji, ki se pogosto selijo in s svojimi predavanji pritegujejo veliko pozornost vernikov. V Sandžaku, zemljepisnem območju, ki je administrativno razdeljeno med Srbijo in Črno goro, so k širjenju islamističnega ekstremizma znatno prispevali nekdanji prostovoljci v državljanski vojni v Bosni in Hercegovini ter študenti islamskih univerz v arabskih državah, ki so sprejeli vahabitsko razlago islama. V Sandžaku pa imajo še vedno odločilen vpliv radikalni islamisti iz Bosne. Enako velik vpliv imajo tudi radikalne islamistične internetne strani, ki pozivajo na džihad (Lieberman in Collins, 2008) in zagovarjajo samomorilske napade z ubijanjem kristjanov (na primer spletna stran www.kelimetal-haqq.org). Posledica ekstremistične propagande je, da je v zasebnih objektih v Sandžaku nastalo več paramesdžidov (molilnic). Tesna zveza med skrajneži iz Bosne in Hercegovine ter Sandžaka je bila potrjena leta 2001, ko je sandžaški vahabija napadel ameriško ambasado v Sarajevu (Crisis Group, 2013; Mišljenović in Nićiforović, 2011).

Za delovanje radikalnih islamistov v Albaniji je značilno ustanavljanje inštitutov in središč, kjer izobražujejo vernike v skladu z vahabijjskim naukom o islamu, financirajo pa jih Munazmat al Dava al Islamija – najvplivnejši islamski sklad, ki je povezan z Al Kaido, ter skladi iz Alžirije in Kuvajta. Posameznike, ki na tečajih pokažejo predanost ideologiji in verskim naukom, pošiljajo na višje stopnje študija, najpogosteje pa na islamske fakultete v Savdsko Arabijo, Sirijo, Pakistan, Jemen in Egipt, kjer jih dodatno indoktrinirajo, nekateri med njimi pa gredo tudi na vojaško usposabljanje. Tisti, ki se vrnejo v Albanijo, nadaljujejo širjenje džihada in so pomembna opora islamistom, s katerimi pred prihodom navežejo stike (Matoshi, 2001).

V Črni gori je džihadizem povezan s pojavom vahabitske ideologije, ki so jo muslimanski ekstremisti takoj sprejeli. Zgoščen je na severu države, v občinah, ki so del nekdanj enotnega Sandžaka. Velik vpliv na širjenje vahabizma na severu Črne gore imajo vahabiti iz Bosne in Hercegovine ter Srbije, v črnogorskem primorju pa je večji vpliv radikalnih muslimanov iz Albanije (Rakić in Jurišić, 2012).

Opaziti je mogoče, da muslimanski verniki na Zahodnem Balkanu zdaj znatno manj zavračajo vahabizem. Po podatkih inštituta International Republican Institute (IRI) za leto 2017 se približno 15 % prebivalcev Bosne in Hercegovine strinja z vahabizmom, kar 3 % vseh pa odobrava tudi samomorilske

napade (International Republican Institute, 2017). Po regionalnem poročilu organizacije International Organization for Migrations (IOM) od junija 2017 o ranljivosti in odpornosti lokalnih skupnosti v zvezi z nasilnim ekstremizmom znaša delež udeležnosti družin v Bosni in Hercegovini v procesu radikalizacije 6,61 %, kar je manj od običajnega deleža v islamskih okoljih (Atran, 2015), toda dvakrat več kot v drugih balkanskih okoljih (International Organization for Migration [IOM], 2017). Po podatkih zahodnih obveščevalnih služb in obveščevalne službe Makedonije je bilo v tej državi leta 2013 več kot 7.000 pripadnikov vahabitske islamistične smeri (Simeunović in Dolnik, 2013). Naraščajoča podpora vihabitom v regiji je razvidna tudi iz števila članov njihovih skupin na družbenih omrežjih.

Glavni individualni oznanjevalci in akterji islamističnega ekstremizma na Zahodnem Balkanu so pridigarji in verski učitelji, ki širijo verski radikalizem. Tako delujeta na primer Sulejman Bugarija in Nezim Halilović Muderis iz Bosne in Hercegovine (Večernje novice, 2005) ter njuni učenci, ki so formalni ali neformalni člani gibanja. Posamezni akterji islamističnega ekstremizma na Zahodnem Balkanu praviloma izhajajo iz revnejšega družbenega okolja. To so večinoma mladi ljudje, ki živijo v slabih gmotnih razmerah in na obrobju velikih mest ali v notranjosti države. Redko imajo srednješolsko izobrazbo, razen če so študirali na verskih fakultetah. Večinoma opravljajo slabo plačana dela in se nagibajo k drobnikriminaliteti (Simeunović, 2008).

Povezava med bolj ali manj slabim ekonomskim stanjem zahodnobalkanskih družb in mobilizacijo individualnih akterjev islamističnega ekstremizma je očitna. Nezaposlenost je, kot znamenje te situacije, najvišja prav v tistih okoljih, v katerih verski radikalizem najhitreje narašča, na primer v Bosni in Hercegovini, kjer znaša delež nezaposlenih mladih skoraj 40 %, in na Kosovu, kjer je nezaposlenost stalno zelo visoka, kljub temu da je v primerjavi z drugimi državami te regije v preteklih letih na Kosovo pritekalo največ tujih investicij. V Albaniji je v letih 1993–2017 stopnja brezposelnosti znašala povprečno 15,3 %, v Črni gori v obdobju 2002–2018 17,29 %, v Srbiji v obdobju 2008–2017 17,81 %, v Bosni in Hercegovini v obdobju od 2007–2017 42,65 %, včasih tudi 46,10 %, na Kosovu pa je v obdobju 2001–2017 ta delež znašal povprečno 30,60 % na letni ravni, v nekaterih letih celo do 57 % (Trading Economist, 2018a, 2018b, 2018c, 2018d in 2018e).

Razlogi za povečevanje števila islamističnih skrajnežev v Albaniji pa so nekoliko drugačni. Nedavne raziskave kažejo, da velik delež vprašanih v Albaniji meni, da islam v državi vpliva na družbeno, še bolj pa na zasebno življenje ljudi (Činar in Gonzalez, 2013), pa tudi, da ima islam svoje politične ustanove, kar vodi v naraščanje islamističnega ek-

stremizma. Nosilci islamske skrajne ideologije na Balkanu danes delujejo v eni od dveh frakcij: neotakfir in reformisti. Frakcija neotakfir deluje prek vahabitske organizacije, katere cilj je nasilno vzpostavljati balkanske islamske države – emirate, v katerem naj bi veljal šeriatski zakon, državo pa bi sestavljale Albanija, Bosna in Hercegovina, Kosovo, Sandžak in Makedonija. Reformistična frakcija deluje znotraj Islamske skupnosti v Bosni in Hercegovini in ima enak cilj, vendar zagovarja nenasilne metode (Simeunović, 2016b).

Islamističnemu ekstremizmu na Zahodnem Balkanu in v številnih državah po svetu so dali zagon zlasti veliki uspehi ISIL na vojnih območjih Iraka in Sirije v preteklem desetletju, tako da se je zelo veliko mladih skrajnežev z Balkana priključilo tej kriminalno-verski organizaciji.

Velike spremembe so se zgodile tudi na kadrovske, ne le na propagandnem področju. Medtem ko so bili v prvih letih islamističnega ekstremizma na Balkanu glavni vodje tuji mudžahidi, so z zmanjšanjem njihovega števila in zmanjšanjem finančne podpore vodstvo v paradžematih in radikalnih skupinah prevzeli Bošnjaki in Albanci – takfirji, ki veljajo za najagresivnejše vahabite oziroma salafite (Baer, 2008).

3.2 Financerji

Prvi, največji, in kot se je izkazalo, stalni financerji islamističnega ekstremizma na Balkanu so bili in tudi ostali donatorji številnih humanitarnih islamskih ustanov iz Irana in bogatih arabskih držav, predvsem Savdske Arabije. Ti so hkrati kolektivni akterji islamističnega ekstremizma. Poleg teh je kot kolektivne izvajalce islamističnega ekstremizma na Zahodnem Balkanu mogoče označiti vahabitske in salafitske verske skupine, paradžemate in najrazličnejša kulturna, športna in tradicionalistična združenja državljanov, pa tudi specializirane nevladne organizacije (Azinović, 2015). Čeprav te skupine in organizacije ne financirajo ekstremizma, so ne le ključni uporabniki, temveč tudi transmissijski mehanizem financiranja islamskega ekstremizma. Te in podobne ustanove so v zadnjem desetletju 20. stoletja financirale teroristične dejavnosti Al Kaide in drugih islamističnih terorističnih organizacij. Zato in zaradi drugih kriminalnih dejavnosti so bile tarča mednarodne skupnosti; bile so prepovedane, njihovi aktivisti pa so bili obsojeni na visoke zaporne kazni (Marzulli, 2009). Po nekem času so obnovile delovanje na Zahodnem Balkanu, in to ne le pod drugimi, temveč celo pod istimi imeni, pogosto tudi z istimi osebami, ki so že delovale v podobnih prepovedanih organizacijah. Te organizacije se ukvarjajo z legalnimi registriranimi dejavnostmi, hkrati pa širijo vahabitsko-selafitsko razumevanje islama in idej islamističnega radikalizma. Pomembnejše med njimi so: World Assembly of Muslim Youth (WAMY), Kuwait Joint Relief

Comitee (KJRC), Islamic World Comitee (IWC), Al Waqf al-Islami Organization (WIO), Global Relief Mondial Service (GRMS), Revival of Islamic Heritage Society (RIHS), Islamic Youth Forum (IYF) in Bamirsija (Tok, Calleja in El-Ghaish, 2014). Delujejo prek svojih podružnic po celotnem Balkanu z izjemo osrednje Srbije – na tem območju niso registrirane niti podružnice niti tovrstne organizacije. Da te organizacije ne delujejo samo v državah, v katerih imajo svoje sedeže, kaže dejstvo, da v Albaniji delujejo islamska kulturna središča, ki so bila zelo dejavna pri rekrutiranju mladih Albancev s Kosova v vrste džihada. Financerji islamističnega ekstremizma so tudi države, ki širijo svojo religijo. Iran je finančno najbolj pomagal ob koncu osemdesetih let v Albaniji in pozneje v Bosni in Hercegovini, Savdska Arabija pa nekoč in danes v Bosni in na Kosovu. Džihadiste v Makedoniji v glavnem denarno podpirajo donatorji iz Pakistana, Savdske Arabije, Jordanije, Sirije in Irana. Pozornost mednarodne skupnosti je očitno popustila pri financiranju islamističnega ekstremizma na teh območjih. Ugotovljamo, da je bila finančna podpora islamističnemu ekstremizmu na Zahodnem Balkanu zaradi odločnih odzivov ZDA in drugih zahodnih držav po 11. septembru 2001 samo za kratek čas prekinjena in da je bila na začetku tega desetletja obnovljena (Sandić, 2011).

Financerji islamističnega ekstremizma so bili in so še Al Kaida in druge teroristične organizacije, ki so dajale denar radikalnim islamistom na Balkanu z željo, da na njem vzpostavijo t. i. tretjo fronto. Al Kaida je pošiljala denar skrajnežem v Bosni in Hercegovini, pa tudi tistim na Kosovu. V Makedoniji je dala sedem milijonov dolarjev teroristični organizaciji ONA, prala pa je tudi denar (Milosevska in Taneski, 2014). Leta 2007 so bile potrjene povezave med črnogorskimi vahabiti in Al Kaido. Istega leta je črnogorska policija zasegla denar in propagandno gradivo, ki so ga pošiljali talibani in Al Kaida ter je povezano s samomorilskimi in terorističnimi napadi (Rakić in Jurišić, 2012).

Drugi stalni in vedno močnejši vir financiranja islamističnih ekstremističnih dejavnosti na Zahodnem Balkanu so različne kriminalne dejavnosti islamističnih skrajnežev, in sicer večinoma kazniva dejanja nedovoljene trgovine z drogami, orožjem (Farnam, 2003) in ljudmi (Brisard, 2002). Te dejavnosti izvajajo hibridne ekstremistične organizacije in skupine, ki niso samo politično-verske, temveč so tudi kriminalne in nastajajo v okviru pojava, v teoriji znanega kot narkoterorizem. Tako je bila nekdanj ANA (Albanska nacionalna armada) uvrščena na dva ameriška seznama – seznam teroristične in seznam kriminalne organizacije, medtem ko jo je UNMIK leta 2003 razglasil za teroristično organizacijo, med drugim tudi zato, ker je bila bolj islamistično usmerjena kot OVK, kar se je popolnoma skladalo z nekdanjim procesom skrajne islamizacije Balkana (Matoshi, 2001). Skrajneže v Črni gori

večinoma finančno podpirajo islamistične organizacije, denar pa prihaja tudi od tihotapljenja droge. Da so ta sredstva namenjena širjenju islama, je mogoče sklepati tudi po vedno večjem številu novih džamij, tako da Črna gora vodi v regiji po številu džamij na število prebivalcev (Agović, 2011).

Izraz *islamistična mreža*, ki se čedalje bolj uporablja v kriminalističnem smislu, označuje različne oblike nedovoljene trgovine na območjih od Srednjega vzhoda do držav EU. Vključuje kriminalne dejavnosti fundamentalističnih verskih krogov na Zahodnem Balkanu, predvsem v Albaniji, na Kosovu, v Makedoniji, Sandžaku ter Bosni in Hercegovini, v zvezi s »tihotapljenjem heroina iz Afganistana, za čemer stojijo talibani in Al Kaida« (Makarenko, 2004: 132), zadnja leta pa tudi kurdska PKK (Partiya Karkerên Kurdistanê) (Dikici, 2008; Simeunovic in Dolnik, 2013). V Makedoniji občasno tihotapi orožje pakistansko misijonarsko gibanje Tablig džemat (Jamaat Teblig). Sandžak je zadnja leta postal pomembna povezava s karteli za trgovino z mamili, vendar v tem poslu prednjači Kosovo. FBI je leta 2004 začel obsežno preiskavo o povezavi albanske islamistične mreže z mednarodnim financiranjem terorizma (Frieden, 2004).

4 Cilji in metode delovanja islamističnih verskih skrajnežev na Zahodnem Balkanu

4.1 Klasifikacija ciljev islamističnih verskih skrajnežev

Cilje islamističnih verskih skrajnežev na Zahodnem Balkanu lahko razvrstimo na zgodovinske, strateške, taktične in operativne. Vsi cilji njihovega boja so zgodovinski in strateški, medtem ko so cilji skupin oziroma organizacij islamističnih skrajnežev operativni, taktični in strateški (Simeunović, 2009).

Zgodovinski cilji islamističnih skrajnežev na Balkanu so najpomembnejši in tudi najsplošnejši, trenutek, kdaj bodo doseženi, pa je postavljen nekam v daljno prihodnost. Temeljna zgodovinska cilja vseh skupin in oznanjevalcev islamističnega ekstremizma na Zahodnem Balkanu sta narediti islam za edino in splošno svetovno religijo ter ustvariti umo (ummah) – svetovno državo in družbo, ki bo zajela vse muslimane na svetu (Fares, 2008).

Strateških ciljev je veliko, z njihovo uresničitvijo pa naj bi se udeležili načrtovani zgodovinski cilji, in sicer širiti radikalni islam, masovno pridobivati vernike za vahabitski nauk, ustanavljati vojaške organizacije, združevati se z vsemi salafitskimi skupinami in gibanji, doseči, da se bodo mase poistovetile z akcijami radikalnih islamistov, osvoboditi *zasužnjene brate* v drugih državah in prispevati svoj delež h

globalnemu džihadu. Glavni strateški cilj vseh islamističnih skrajnežev na Zahodnem Balkanu je ustvariti balkanski emirat, kalifat ali vilajet (odvisno od besednjaka oznanjevalcev v različnih okoljih). Ti izrazi sicer ne označujejo istega pojma, vendar v skrajnem primeru pomenijo nekakšno balkansko versko državo, ki bi zajemala Albanijo, Bosno in Hercegovino, Kosovo, Makedonijo in Sandžak, pa tudi del Črne gore in Srbije. Strateški cilji islamističnih skrajnežev iz različnih držav na Balkanu niso nujno enaki. Teritorialne težnje islamističnih skrajnežev v Makedoniji se denimo ne omejujejo samo na območje te države, o čemer priča tudi izjava nekdanjega glavnega bolgarskega muftija Nedima Gandževa, temveč poskušajo ustvariti fundamentalistični trikotnik med Bosno in Hercegovino, Makedonijo ter bolgarskimi zahodnimi Rodopi (Deliso, 2007).

Taktični cilji islamističnih skrajnežev na Balkanu vodijo k aktualizaciji strateških ciljev, katerih bistveni del so. Kot taktične cilje lahko opredelimo konkretne akcije odmazde (povračila), ki doleti vse nasprotnike, krepitev lastnih položajev v neki družbi, ustanavljanje paradžematov, različne dejavnosti za številčno, kadrovsko in finančno krepitev svojih vrst, uporaba masovnih medijev za propagando svojih idej in mobilizacija članstva.

Med operativne cilje štejemo posamezne konkretne cilje na najnižji splošni ravni, ker se ti vsebinsko izčrpavajo na ravni konkretizacije taktičnih ciljev. Na primer konkretno izvajanje odmazde kot taktičnega cilja islamističnih skrajnežev pomeni udeležati operativne cilje, kot so napadi na politične in cerkvene objekte, neposreden udarec v jedro države z atentati na visoke politične, policijske ali vojaške funkcionarje, ustvarjanje občutka negotovosti med ljudmi drugih ver s ponavljajočimi se nasilnimi dejanji in podobno (Azinović, 2015; Bardos, 2005; Deliso, 2007; Hamad, 2007; Shay, 2008; Simeunović in Dolnik, 2013).

4.2 Vsebina in metode delovanja islamističnih verskih skrajnežev

Vahabiti so se na Balkanu obdržali kljub začetnemu nezaupanju islamskih vernikov in kljub pogostim konfliktom z uradnimi islamskimi skupnostmi. To jim je uspelo predvsem zaradi finančne podpore iz Savdske Arabije in drugih držav (Sandić, 2011), kar je zelo pomembno, saj vemo, da so zahodnobalkanske družbe revne in da je stopnja brezposelnosti v nekaterih od njih izredno visoka (Trading Economist, 2018a). Vahabiti delujejo v širokem razponu, od običajnih ali dovoljenih verskih aktivnosti, kot so gradnja lastnih molilnic na Zahodnem Balkanu (Islamska Zajednica BiH, 2015; Rijaset Islamske Zajednice Srbije, 2018), da bi se ustvarilo čim izrazi-tejše proislamsko vzdušje, širjenje svojega dojemanja islama s

predavanji, knjigami, oblikovanjem spletnih strani in uporabo družbenih omrežij za pridobivanje novih članov (Kosovar Centre for Security Studies [KCSSS], 2018), do agresivnih ravnanj, kot so nasilno prevzemanje džamij, ki so v pristojnosti uradnih islamskih skupnosti držav, širjenje verskega in nacionalnega sovražnega govora (Večernje novice, 2005), rekrutiranje prostovoljcev za boje na Bližnjem vzhodu v vrstah terorističnih organizacij (predvsem ISIL in Al-Nusre), spodbujanje posameznikov in skupin k terorističnim dejanjem v domači ali sosednjih državah, vse bolj pa tudi na tleh ZDA in EU (Selimi in Stojkovski, 2016; Simeunović, 2012, 2014). Vahabiti za uresničevanje tega v regiji ustanavljajo taborne za paravojaško urjenje svojih članov po islamski tradiciji. Ker so mladi njihova najpomembnejša ciljna skupina, jih želijo pritegniti tudi tako, da v velikih mestih organizirajo različne tečaje arabskega jezika, čedalje pogosteje pa tudi tečaje angleškega jezika in različne računalniške tečaje. Na Kosovu je radikalni pridigar ustanovil *Peace TV* in na tem kanalu agresivno propagira ideje islamističnih skrajnežev, širi sovražni govor proti nemuslimanom in muslimanom, ki ne sprejemajo vahabizma, ter povečuje bin Ladna (Al-Alawi, 2012; Utrinski vesnik, 2010). Na enem izmed islamističnih forumov je bila leta 2010 predvajana pesem v albanskem jeziku, posvečena bin Ladnu (Utrinski vesnik, 2010). Od tedaj se verski ekstremizem intenzivno širi tudi v tem jeziku (pa tudi v bošnjaškem jeziku). Tudi t. i. Islamska država objavlja nekatera svoja gradiva v štirih svetovnih jezikih ter v arabskem, bošnjaškem in albanskem jeziku (Telegraf, 2017).

Pomembna in v zadnjem času čedalje bolj razširjena naloga skrajnežev na Zahodnem Balkanu je pospešeno ustanavljanje mreže naselij (paradžematov). V njih živijo izključno vahabiti s svojimi družinami. Ti ne upoštevajo zakonov države, v kateri živijo, temveč le šeriatsko pravo, njihovi otroci pa se šolajo samo po verskih učnih programih tujih držav. Sredi leta 2015 je Islamska skupnost v Bosni in Hercegovini objavila podatek, da je v tej državi 64 paradžematov, ki so pod popolnim nadzorom vahabitov (Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, 2015; Vecernji.ba, 2016), nekaj let prej, tj. leta 2011, pa so obstajali le štirje. Tudi v Makedoniji je mudžahidska organizacija Tablig džemat ustanovila več paradžematov in taborov (Deliso, 2007). Največ džematskih taborov je na Kosovu, v nekdanjih središčih za urjenje OVK (Simeunović, 2009). Za vahabite v Črni gori je značilno, da se zbirajo v taborih v Plavu in obmejnem delu s Kosovom in da se teh shodov udeležujejo navzoči islamisti iz države in okoliških držav (Rakić in Jurišić, 2012; Simeunović, 2009). Po izjavah skrajnežev, objavljenih v njihovih glasilih, je nastanek Islamske države v Iraku in Siriji spodbudil islamistične skrajneže, da poskušajo doseči podobno tudi na Balkanu, kjer naj bi ustanovili t. i. punktualni kalifat, ki ga bo sestavljala mreža med seboj povezanih paradžematov. Ti naj bi se množili toliko časa, do-

kler se ne bi t. i. Balkanski emirat razširil na območje Bosne in Hercegovine, pa tudi na Raško-polimsko območje, Kosovo, Makedonijo in Albanijo (Allahova milost, 2013).

Uresničevanje tega načrta že vnaprej predvideva zlorabo demokratičnih mehanizmov družbenega in političnega delovanja. Ustanavljali naj bi nevladne organizacije, kulturna društva, verska športna društva in tradicionalistična združenja (Azinović, 2015). Njihova vsiljiva in nasilna dejavnost bi vodila v nezakonita ravnanja, kot so organizirano pošiljanje skrajnežev na tuja bojišča, drastično omejevanje pravic žensk, zloraba interneta in medijev za širjenje sovraštva do pripadnikov drugih verskih skupnosti ter povečevanje islamističnih terorističnih dejavnosti kot etičnih in versko pravilnih. Poleg tega nekateri paradžemati, kot na primer Teblig džemat v Makedoniji leta 2001 (Deliso, 2007), organizirano in masovno pošiljajo svoje člane v oborožene spopade med Albanci in makedonskimi varnostnimi silami. Terorizem pravzaprav zlorablja demokracijo, saj vrsta pravic in svoboščin v demokratični družbi omogoča skrito ekstremistično združevanje in delovanje (Wilkinson, 2002).

V vseh državah Zahodnega Balkana je mogoče opaziti večanje obsega dejavnosti islamističnih skrajnežev. To večanje sicer ni hitro in dramatično, kot včasih poročajo mediji, je pa stalno. Najvidnejše je v Bosni in Hercegovini, na Kosovu in v Makedoniji. V Bosni in Hercegovini so za islamistični ekstremizem značilni paradžemati, ki jih je v drugih balkanskih državah veliko manj, za Kosovo je značilno prepletanje nacionalističnih, skrajnih verskih in kriminalnih dejavnosti skrajnežev, v Makedoniji pa islamistični skrajneži vztrajajo pri delu s prebivalstvom, kar vodi v globoko versko in etnično razklanost makedonske družbe.

5 Islamistični ekstremizem na Zahodnem Balkanu kot regionalna in globalna varnostna težava

5.1 Sodelovanje v globalnem džihadu

Dejavnosti, s katerimi islamistični skrajneži prispevajo (po njihovem mnenju) h globalnemu džihadu, potekajo pretežno na tri načine: kot teroristične akcije na Balkanu, kot vključevanje v islamistične teroristične organizacije, na primer v ISIL, Al-Nusro, pred tem pa Al Kaido, in kot izvajanje t. i. home-grown terorizma v *sovražnih* državah, kot so ZDA in države EU.

Teroristična dejanja islamističnih skrajnežev na Balkanu se sicer dogajajo občasno, vendar stalno. Gre za logično posledico stopnje razvitosti islamistične radikalne populacije na

Balkanu in njeno tradicionalno odločenost, da se za svoje cilje bori z nasiljem. Najnovejši trend dejavnosti balkanskih islamističnih skrajnežev je pošiljanje vojakov na bojišča (v sicer manjšem številu), strateško pa naj bi pomembno sodelovali v home-grown ekstremističnih dejavnostih na območju EU in ZDA (Camden, 2009; Simeunović, 2014; Thachuk, Bowman in Richardson, 2008).

Na iraških ali sirijskih bojiščih je trenutno 28 prostovoljcev iz Srbije, med njimi dve ženski. Življenje je izgubilo 11 borcev, deset pa se jih je vrnilo v Srbijo. Trem so odvzeli prostost in čakajo na sojenje, trije so zbežali na Kosovo, dva sta odšla v Avstrijo, eno osebo pa so po odhodu iz Švedske aretirali v Grčiji. Največ prostovoljcev iz Srbije je odšlo na bojišča med letoma 2013 in 2014 prek Bolgarije in Turčije. Do konca leta 2016 je bilo registriranih še pet odhodov na vojna področja (Simeunović, 2016a). S Kosova je v letih 2012–2015 odšlo 314 prostovoljcev, da bi se borili v vrstah ISIL in Al-Nusre (Azinović in Jusić, 2016).

Domnevno je v letih 2012–2017 iz Bosne in Hercegovine odšlo na tuja bojišča 286 oseb, čeprav so bosanski uradni podatki navajali tudi veliko višje številke, tja do 350. Med letoma 2016 in 2017 ni bilo opaziti nobenih odhajanj, pri čemer so dvema osebama preprečili poskus, da bi se priključili islamskim borcem, in sicer eni leta 2016 in drugi leta 2017. Lahko trdimo, da bosanski državljani skoraj ne odhajajo več na tuja bojišča, k čemur je najbolj prispevala ukinitve t. i. Islamske države (Azinović in Jusić, 2016).

Iz Makedonije se je leta 2015 na bojišča na Bližnjem vzhodu napotilo 150 islamističnih skrajnežev (Azinović in Jusić, 2016), po besedah makedonskega predsednika Đorđa Ivanova pa je bilo leta 2016 to število manjše, okoli 110 oseb; od tega jih je 25 padlo v boju, 86 pa se jih je vrnilo v državo (Selimi in Stojkovski, 2016). Makedonska oblast se je leta 2016 odzvala na odhajanje državljanov na tuja bojišča z nekaj ukrepi. Približno 20 oseb je aretirala, glavni organizator pošiljanja prostovoljcev na bojišča na Bližnjem vzhodu, radikalni imam, pa je bil obsojen na sedem let zapora (Selimi in Stojkovski, 2016).

Albanska islamistična središča kot glavne točke za rekrutiranje mladih ljudi za džihad so v zadnjih petih ali šestih letih poslala približno 150 skrajnežev iz države na Bližnji vzhod, kjer so se ti nato pridružili ISIL (Simeunović, 2016b) in različnim oddelkom Al Kaide, kot je Džabat al-Nusra, vendar pa je treba upoštevati, da je lahko število prostovoljcev tudi večje (do 200) zaradi vplivov različnih neformalnih skupin (Tadić, 2017).

Džihadaska težnja odhajanja na bojišča na Bližnjem vzhodu ni obšla Črne gore. Vahabizem v tej državi se kaže v tem, da

je med letoma 2012 in 2015 odšlo v boje na Bližnjem vzhodu približno 40 prostovoljcev (Azinović in Jusić, 2016), med njimi tudi nekaj žensk. Islamistični terorizem se je začel kazati tudi v obliki samomorilskega terorizma. Prvi samomorilec z bombami na Balkanu je bil kosovski Albanec, ki se je konec marca 2014 razstrelil v Iraku, pri tem pa je izgubilo življenje 52 ljudi (Svetinje Braničeva, 2014). Samomorilska dejanja balkanskih džihadistov, ki so temu sledila, kažejo, da so balkanski skrajneži pripravljani tudi na samomorilne napade, o čemer so strokovnjaki sprva dvomili. V zadnjih nekaj letih se zmanjšuje število domačih skrajnežev, ki bi bili pripravljani oditi na tuja bojišča, prvič, zaradi novih zakonskih ukrepov na celotnem Zahodnem Balkanu, po katerih je organiziranje in sodelovanje v tujih vojnah kaznivo dejanje, in drugič, zaradi propada Islamske države. Tako so zdaj glavna varnostna tveganja v zvezi z islamističnim terorizmom v vseh državah Zahodnega Balkana občasni teroristični incidenti in delovanje povratnikov z bližnjevzhodnih bojišč.

5.2 Vpliv v državi in tujini

Dolgo je že znano, da so glavni vir ekstremizma na Balkanu vahabitska središča (Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, 2015; Rijaset Islamske zajednice Srbije), toda islamističnega ekstremizma ne bomo našli samo v vahabitskih skupnostih, kot je bilo to nekoč, saj se je v četrstoletnem vahabizmu na Balkanu izkazalo, da vsi vahabiti niso skrajneži. Izkazalo se je tudi, da vsi člani legalnih islamskih skupnosti v balkanskih državah niso več imuni proti ekstremizmu. Število privrženecv islamističnega ekstremizma na Balkanu in v svetu se sicer ne povečuje več tako hitro, vendar pa je rast stalna in njihova dejavnost se stalno širi, še zlasti na Bližnjem vzhodu, v ZDA in državah EU. Številni avtorji in predstavniki mednarodne skupnosti zato označujejo Zahodni Balkan s črno piko na seznamu kadrovske baz in logistike islamističnega terorizma (Archick et al., 2005; Shay, 2008). Naraščajoči vpliv nasilne in ekspanzivne ekstremistične islamistične ideologije na Zahodnem Balkanu je resna varnostna grožnja balkanskim državam in njihovim sosedam, z udejanjanjem home-grown terorizma, ki izhaja z Balkana, pa vedno bolj grozi tudi državam EU in ZDA (Simeunović, 2012).

V Makedoniji je islamistični ekstremizem oziroma terorizem tesno povezan z dejavniki, ki so vplivali na dogajanja v Bosni, Albaniji in na Kosovu (Babanovski, 2002; KCSS, 2018; Panovski, 2011; Selimi in Stojkovski, 2016). Terorizem v Makedoniji temelji na ideologiji skrajnega albanskega nacionalizma, pa tudi na verski zadržanosti in nestrpnosti. Nasilje albanskih skrajnežev, ki od leta 2001 vnaša negotovost v makedonsko družbo in jo spreminja v stalno krizno državo, je povezano z etničnim separatizmom in radikalnim verskim islamizmom, izvira pa iz pravil džihada (Grizold in Zupančič,

2008). Nazadnjaški nacionalizem makedonskih kristjanov samo poslabšuje stanje, tako da je ogrožena varnost celotne regije. Veliko grožnjo varnosti pomeni tudi delovanje vahabitskih skupin na jugu Srbije, ki sledijo ciljem islamskega ekstremizma in separatizma (Huszka, 2007). Te skupine so poslale skoraj polovico svojih prostovoljcev iz Srbije na bližnjevzhodna bojišča in so nevarne tudi zaradi zvez s skrajnimi vahabiti na Kosovu, v Makedoniji in Albaniji. Radikalni islamisti v Albaniji so ustanovili več vahabitskih inštitutov in središč, ki intenzivno zbirajo radikalne islamiste iz celotne regije in ogrožajo celotno območje. Večina Albancev meni, da je albanski politični islamizem nevaren vsem zahodnim državam (Çinar in Gonzalez, 2013). To ne velja le za Albanijo, v kateri so, v nasprotju s sosednjima Kosovom in Makedonijo, kljub večinoma muslimanskemu prebivalstvu že po tradiciji vsi izjemno strpni do državljanov drugih ver (Babuna, 2003). Razlog za to je etnična enotnost prebivalcev Albanije. V tej državi živijo v glavnem samo Albanci (95 %), manjšine pa so izredno maloštevilne. V Črni gori je drugače ne samo zato, ker so se vahabiti v nekaterih črnogorskih mestih globoko ukoreninili in so tam zelo številni, v nekaterih mestih pa jih skoraj ni, temveč tudi zaradi ekstremizma albanskih katolikov, ki so ustanovili svojo teroristično organizacijo (BIRN, 2007) z namenom, da ogrožajo predvsem muslimane v Črni gori z izgovorom, da imajo ti veliko več pravic kot katoliki.

Vse države Zahodnega Balkana in tudi sosednje države ogrožajo povratniki iz vrst ISIL ali Al-Nusre, saj so zaradi sodelovanja v bojih postali izurjeni teroristi. Ko so odhajali na Bližnji vzhod, večina med njimi ni bila nevarna, saj so bili večinoma verski fanatiki brez vojaških izkušenj in so po prihodu na bojišča že v prvih spopadih pogosto postali žrtve ravno zaradi svoje neizkušenosti. Tisti pa, ki so preživeli pekel bližnjevzhodnih vojn, so najverjetneje sodelovali pri vrsti terorističnih dejanj in pobijali ljudi, zato jih je mogoče šteti za osebe z velikim potencialom za uničevanje. Velika nevarnost ob njihovi vrnitvi je tudi, da so postali junaki in so mladini v svojem okolju velik vzor. Denimo, bosanski salafiti, ki so leta 2015 izvedli teroristične napade v Zvorniku in Sarajevu, so se pred tem več mesecev družili s povratniki s sirjskih bojišč (Azinović, 2015).

Povratnikom z bojišč je v vseh državah Zahodnega Balkana zagrožena zaporna kazen, zato je mogoče pričakovati, da se ne bodo v večjem številu vračali v matično okolje in da bodo bodisi ostali na Bližnjem vzhodu bodisi bodo po migrantskih ali drugih poteh poskušali oditi v države EU, kar ponovno povečuje nevarnost home-grown terorizma na teh območjih in zahteva dodatno previdnost do organizacij in oseb, ki so bile ali so v stiku s skrajneži. Bavarska služba za varstvo ustavnega reda je leta 2017 potrdila, da ima v svojem registru militantnih ekstremističnih organizacij tudi

OVK (Gmach, 2017), čeprav je bila ta formalno že zdavnaj ukinjena.

Radikalni kosovski islamisti, ki so postali precej militantni zlasti v preteklih nekaj letih, pomenijo vedno večjo home-grown grožnjo Ameriki in državam EU (Lieberman in Collins, 2008). Leta 2007 je na primer nekaj Albancev, ki so prišli iz Makedonije in s Kosova, načrtovalo atentat na predsednika ZDA in poboj ameriških vojakov v bazi Fort Dix. Albanec s Kosova je na letališču v Frankfurtu ubil dva ameriška vojaka (Simeunović, 2014). Resnost tovrstnih namenov in dejanj potrjuje podatek, da so bili vsi ti storilci na ameriških oziroma nemških sodiščih obsojeni na dosmrtno zaporne kazni (Stars and Stripes, 2012).

6 Sposobnost balkanskih držav, da se uprejo islamističnemu ekstremizmu

6.1 Posebnosti upiranja islamističnemu ekstremizmu

V poglavju ne bo v celoti analizirana zmožnost zahodno-balkanskih držav, da se uprejo islamističnemu ekstremizmu, temveč bodo predstavljene nekatere posebnosti vsake od omenjenih držav na tem področju.

Bosna in Hercegovina skoraj nima programa za preprečevanje islamističnega ekstremizma, niti ne izvaja ukrepov za deradikaliziranje pojava. Večinoma se odziva na težavo z neenotnim kaznovanjem storilcev tovrstnih dejanj (Ramadanović, 2008). Eden izmed razlogov za tako stanje je, po izjavi ministra vlade Federacije Bosne in Hercegovine Sredvoja Novića, da so »v političnih strukturah BiH ljudje, ki so naklonjeni skrajnim idejam ali so celo člani takih organizacij« (B92, 2015). Vodilni in visoki predstavniki mednarodnih ustanov in organizacij iz tujine Bosni in Hercegovini ter njenim ustanovam ves čas očitajo pasiven odnos do islamističnih skrajnežev.

Kljub vsem naporom EULEX-a in drugih mednarodnih ustanov, da bi na Kosovu uvedli pravni red in pravno državo ter odpravili organiziran kriminaliteto in naraščajoči ekstremizem, na tem območju še vedno vladata velika revščina in brezposelnost, čeprav se je zadnjih nekaj let tja stekalo največ tujih investicij. Socialna beda in razmeroma nizka stopnja izobraženosti prebivalstva ustvarjata ugodne razmere za širjenje islamističnega ekstremizma, ta pa s svojimi *vnetljivimi* idejami vedno pridobi tudi nekaj finančnih sredstev. Izjava generalnega sekretarja ZN na začetku leta 2018, da je Kosovo na vseh področjih nazadovalo, je bila 17. februarja 2018 zapisana tudi v dokumentih ZN.

Srbija je pri preprečevanju islamističnega ekstremizma in organizirane kriminalitete v Sandžaku začela strateško sodelovati s Turčijo, saj ima slednja že tradicionalno velik vpliv na Bošnjake. Turčija ima pomembno vlogo v boju z ekstremizmom vahabitov v regiji zaradi svojega umirjenega promoviranja islama.

V Albaniji je preprečevanje islamističnega ekstremizma boljše, odkar se je država priključila NATU, ki ji na tem področju veliko pomaga. K naporom Albanije, da bi se oddaljila od islamističnega ekstremizma, prispeva tudi uveljavljena tradicija vzajemne verske strpnosti, ki je posledica nacionalne enotnosti prebivalcev te države (Babuna, 2003). Tisto, kar zavira te napore, pa je dejstvo, da v Albaniji še naprej poteka proces obnove religioznosti v celotni družbi.

Črnogorska policija deluje preventivno tako, da v medijih objavlja svoja opazovanja vahabitskih središč in posameznikov, poroča pa tudi o vseh njihovih stikih z vahabiti iz Sandžaka. Po oceni policijske uprave in agencije za nacionalno varnost Črne gore je v državi približno 150 vahabitov, po nekaterih virih pa je to število večje in znaša okoli 200 oseb. (Simeunović, 2016b). Črnogorske oblasti so še pred kratkim zanikale vahabizem na svojem ozemlju ali pa so o tem molčale iz bojazni, da bi to oviralo njihov vstop v NATO.

6.2 Odnos islamskih skupnosti na Zahodnem Balkanu do islamističnega ekstremizma

Rijaset Islamske skupnosti v Bosni in Hercegovini se je nekajkrat oddaljil od vahabitov, vendar je to storil blago, brez omembe vahabizma. Uporabljene so bile besedne zveze, kot je »neustrezna agresivnost posameznikov in skupin pri razlagi islama, ki vznemirja muslimane« (Islamska Zajednica u Bosni i Hercegovini, 2015). Najpomembnejši ukrep Islamske skupnosti v Bosni in Hercegovini je zelo blaga in nejasna Resolucija o razlagi islama, ki jo je rijaset sprejel marca 2006. Na zahtevo predstavnika mednarodne skupnosti je reis Islamske skupnosti v Bosni in Hercegovini sprožil akcijo, katere cilj je vključiti paradžemate v to islamsko skupnost.

V Sandžaku niso priznali svojih vahabitov do leta 2007, čeprav so se lokalni verski muslimanski vodje že pred tem pogosto pritoževali, da jih skrajneži terorizirajo in obtožujejo izdaje islama. Po poročilu ICG (Mednarodna krizna skupina) z 8. aprila 2005 so vahabiti že tedaj s silo nadzorovali nekaj džamij v Sandžaku. Od takrat so postajali čedalje napadalnejši, izzvali pa so tudi številne incidente v lokalnih džamijah in na javnih mestih. Enako kot v Bosni in Hercegovini, Makedoniji ter Črni gori so poskušali prevzeti džamije islamske skupnosti ter so večkrat napadli uradne imame in njihove somišljenike.

Tudi v Makedoniji, tako kot drugje na Balkanu, delujejo vahabitske in salafitske skupine, ki jih financirajo islamistične organizacije. Te skupine so nenehno v sporu s tradicionalno zmernimi lokalnimi muslimani. Za obdobje 2003–2006 je značilno, da so vahabiti delovali še posebno agresivno. V tem obdobju so oblasti v Makedoniji zaznale veliko incidentov, v katerih so bili glavni akterji ravno vahabiti. Ti so se vedli posebno napadalno do drugih imamov islamskih verskih skupnosti v Makedoniji. Tudi pozneje so v državi zaznali mnogo vahabitskih agresivnih poskusov uvajanja nadzora v džamijah, od leta 2010 pa so v Makedoniji radikalne skupine nasilno in protizakonito prevzele številne džamije (Öktem, 2010). Posebnost Zahodnega Balkana v primerjavi s stanjem v drugih islamskih skupnostih je, da je bila makedonska islamska skupnost od sredine devetdesetih let 20. stoletja čedalje bolj pod vplivom radikalnih vahabitskih imamov in da ti danes v njenem vodstvu prevladujejo.

Prevzemanje džamij je postalo vzorec delovanja vahabitov na Zahodnem Balkanu. Ta vzorec je bil uporabljen tudi v Črni gori, kjer so vahabiti na silo prevzeli nadzor nad posameznimi džamijami in fizično napadli imame. Reis Islamske skupnosti v Črni gori je nekajkrat opozoril, da vahabiti upravičujejo teroristične akcije in pozivajo vernike na džihad (Rijaset Islamske zajednice Srbije, 2018). Islamska skupnost v Črni gori je podobno ukrepala proti islamističnim skrajnežem (prav tako z zelo majhnim učinkom) kot Islamska skupnost v Bosni in Hercegovini. Obsodila je agresivnost posameznikov in skupin v razlaganju islama ter njihove fizične in verbalne napade na vernike in uslužbence islamske verske skupnosti, toda brez omenjanja vahabizma (Casoli, 2007).

Spori leta 2014 med Islamsko skupnostjo v Srbiji in Islamsko skupnostjo v Črni gori so povzročili, da so vahabiti okrepili versko dejavnost tudi v zasebnih mesdžidih in džamijah, ki dotlej niso bile pod okriljem sistema islamske skupnosti, ter pridobili nove privrženice, zlasti med mladimi.

7 Sklep

Islamistični ekstremizem ustvarja ugodno podlago za najnevarnejšo obliko sodobnega terorizma. V boju z vodilnimi demokratičnimi ureditvami ni poraženec, kot menijo številni avtorji, temveč le občasno doživlja poraze, nato pa se ponovno povzpne, ne da bi se v enem samem trenutku odrekel nasilju kot sredstvu za uresničevanje svojih ciljev. Dokaz njegove vitalnosti sta vztrajno in sistematično širjenje skrajne ideologije ter stalno povečevanje števila privrženecv po vsem svetu, in to kljub vsem naporom mednarodne skupnosti. Temu se niso mogle izogniti niti tiste balkanske države, v katerih živi večje ali manjše število prebivalcev muslimanske

veroizpovedi – staroselcev. Te države, ki jih poimenujemo Zahodni Balkan, so Albanija, Bosna in Hercegovina, Črna gora, Kosovo, Makedonija in Srbija. Z analiziranjem vzrokov za nastanek islamističnega ekstremizma, dejavnikov za njegov obstanek in porast ter odkrivanjem njegovih glavnih akterjev, posameznikov in ekstremističnih organizacij lahko povzamemo, da islamistični ekstremizem v novejši zgodovini Balkana ni bil stalno navzoč, zlasti ne v času vojn, pa tudi, da so na Balkanu v zadnji četrtini stoletja nastale ugodne razmere za netradicionalne verske ideologije in versko-politična gibanja, kot je na primer vahabizem. Islamistični ekstremizem je postal stalnica v vseh državah Zahodnega Balkana, in ne samo v Bosni in Hercegovini ter Albaniji, kot je veljalo pred dvema desetletjema.

V tem prispevku, v nasprotju z dosedanjo literaturo, ugotavljam, da islamistični ekstremizem na Zahodnem Balkanu narašča, še posebno pa se povečuje število njegovih privržencev, kar je posledica več dejavnikov. To so predvsem tleče medetnične napetosti, ki imajo vedno tudi verski značaj, delovanje novega vala *domačih* oznanjevalcev skrajnih idej, šolanih v islamskih državah, obnovljena navzočnost in priliv denarne pomoči islamističnih humanitarnih organizacij. Pomemben dejavnik so tudi vojne na Bližnjem vzhodu, katerih posledica je širok razpon čustvenega odzivanja nekaterih balkanskih muslimanov, od izražanja empatije do sodelovanja v terorističnem nasilju na Balkanu, v ZDA in državah EU ter v vrstah terorističnih organizacij na Bližnjem vzhodu, da bi se *maščevali* za trpljenje svojih sovornikov. Novo veliko podporo islamističnemu ekstremizmu povsod po svetu, pa tudi na Zahodnem Balkanu, je pomenil poskus organizacije ISIL, da ustanovi avtentično fundamentalistično islamistično državo na vojnih območjih Sirije in Iraka. Tudi slabo vodenje držav na Zahodnem Balkanu je veliko prispevalo k naraščanju radikalnega islama na njihovih območjih (Tadić, 2017).

Vpogled v cilje, metode in vsebine dela ter v delovanje akterjev islamističnega ekstremizma v vsaki od analiziranih držav na Zahodnem Balkanu zahteva, da ob vsem priznanju literaturi, ki nam dokazuje, da gre za posebnosti v obstoju in manifestiranju islamističnega ekstremizma v vsakem od teh okolij posebej, vendarle moramo obravnavati to problematiko na Zahodnem Balkanu kot edinstven politično-verski pojav. Tej oceni v prid ne govori samo dejstvo, da imajo islamistični ekstremisti v vseh zahodnobalkanskih državah enake cilje, iste spodbujevalce in iste tuje financerje, skupne metode in vsebine dela, temveč tudi to, da so islamistični skrajneži med seboj tesno povezani, da so v stalnih stikih in da sodelujejo v različnih aktivnostih, kot so verska predavanja, shajanja, treningi, oboroževanje, financiranje džamij in drugi skupni projekti. Sodelujejo pa tudi pri načrtovanju in izvajanju terorističnih akcij. Tisto, kar jih najbolj združuje, je džihad

ideologija in pripravljenost, da njene zapovedi uresničijo z nasiljem, tudi za ceno lastnih življenj.

Cilj islamističnih skrajnežev na Zahodnem Balkanu je ustanoviti islamistično državo in vzpostaviti lastno oblast, ki bo temeljila na šeriatskem pravu na združenih območjih Albanije, Bosne in Hercegovine, Črne gore, Kosova, Makedonije in Sandžaka. Kot zametek načrtovanega prihodnjega balkanskega kalifata nastaja točkovna mreža ekstremističnih naselij in paradžematov. Ta mreža je za zdaj najbolj razvejana v Bosni in Hercegovini kot glavnem regijskem žarišču islamističnega radikalizma, širila pa naj bi se tudi v preostale države v regiji. Na širjenje islamističnega radikalizma kaže tudi dejstvo, da je poleg Bosne in Hercegovine kot tradicionalnega regijskega središča delovanja islamističnih skrajnežev tudi Kosovo sčasoma postalo *črna pika* na zemljevidu islamističnega ekstremizma v Evropi. To potrjuje veliko število kosovskih Albancev, ki so se pridružili borcem terorističnih organizacij v Siriji in Iraku. V Srbiji, Črni gori in Albaniji je trenutno nevarnost islamističnega ekstremizma mogoče oceniti kot še obvladljivo, medtem ko Makedoniji grozi, da bo postala tretje veliko žarišče nasilnega fundamentalizma zaradi naraščajočih versko-etničnih napetosti in pospešene radikalizacije dela islamističnih vernikov.

Radikalni islamisti s Kosova, juga Srbije, iz Albanije in Makedonije so med seboj nekoliko tesneje povezani, kot so povezani z islamisti iz Bosne in Hercegovine ter Sandžaka, radikalni islamisti iz Bosne in Hercegovine pa so najtesneje povezani z enako mislečimi v Sandžaku in Črni gori. Lahko sklepamo, da gre za dve akcijski področji islamističnega ekstremizma na Zahodnem Balkanu. Te dvojnosti ne moremo razumeti kot premišljeno strategijo, temveč je bolj posledica izrazitih jezikovnih razlik med balkanskimi islamisti, saj so eni slovanskega, drugi pa albanskega porekla. Pomanjkljiva izobrazba in neobvladanje tujih jezikov prav tako preprečuje ta tesnejšo medsebojno komunikacijo. Jedro, ki pa vse najbolj povezuje, je Sandžak.

Nova značilnost islamističnega ekstremizma na Balkanu je, da ga ni več mogoče enačiti z vahabizmom, pa tudi, da skrajneži ne živijo več samo v vahabitskih skupnostih. Vahabitska ideja je enako razširjena tudi med verniki uradnih islamskih skupnosti. Razlog za to je morda dejstvo, da skrajne vahabite in islamske skupnosti na tem območju sponzorirajo iste države in iste donatorske organizacije.

Ne le islamizacija, ampak tudi kriminalizacija skrajnih političnih, predvsem nacionalističnih gibanj povzročata, da se islamski skrajneži vedno bolj vključujejo v dejavnosti organizirane kriminalitete, kot sta tihotapljenje droge ter trgovina z ljudmi in orožjem, ustanavljajo pa se tudi hibridne kriminal-

no-versko-nacionalistične organizacije in skupine, in to predvsem na Kosovu, v Albaniji in Makedoniji, vse bolj pa tudi v Sandžaku, Bosni in Hercegovini ter Črni gori.

Nova značilnost in posebnost zahodnobalkanskih islamističnih skrajnežev je tudi, da se radikalni islamisti naseljujejo v velikih mestih, kjer je manj muslimanskega prebivalstva, na primer v Beogradu. Tam se nato tesno povezujejo med seboj. V islamističnih terorističnih dejavnostih sodeluje tudi vedno več Romov in različnih spreobrnjenec. Značilnost islamističnega ekstremizma na Balkanu je tudi, da je primerov, ko družina sodeluje pri verski radikalizaciji, razmeroma malo v primerjavi z drugimi okolji. To je mogoče pojasniti s tem, da v prejšnjih generacijah skrajnežev ni bilo, vendar pa je tudi na tem področju mogoče opaziti stabilno rast, najbolj v Bosni in Hercegovini. S širjenjem vahabizma na Zahodnem Balkanu ne narašča le število njihovih organizacij in članov, paradigmatov in naselij, temveč tudi število teroristov s tega območja, slednji pa prihajajo tudi iz vrst njihovih privrženec, ki živijo v diaspori. Posledica tega je vedno večji odstotek iz Balkana izviraajočih udeležencev v home-grown terorizmu, ki ogrožata ljudi in lastnino v ZDA in državah EU.

Skrb vzbuja dejstvo, da se je iz držav Zahodnega Balkana približno tisoč prostovoljcev (od tega 65 % Albancev) pridružilo borcem terorističnih organizacij, kot sta ISIL in Al-Nusra. Skrb za preprečevanje tega pojava bi morala biti večja kot doslej, prav tako naporji za odpravljanje islamističnega ekstremizma v zahodnobalkanskih državah, pa ne le zaradi možnega vračanja teroristov v matične države, kar bi dalo novo moč radikalizaciji, temveč tudi zato, ker je očitno, da do zdaj v nobeni od držav na Zahodnem Balkanu niso storili dovolj za preprečevanje islamističnega ekstremizma ter deradikaliziranje njegovih akterjev in privrženec. To stanje še dodatno zapletajo masovne migracije z Bližnjega vzhoda in iz Afrike, ki so v preteklih letih preplavile Evropo. Poleg tega gre predvsem za migrante muslimanske vere, kar tudi povečuje objektivno možnost, da so se mednje vrinili prikriti islamistični skrajneži, čeprav jih morda ni veliko.

Naraščajočo nevarnost islamističnega ekstremizma spremljajo tudi pomanjkanje stvarne in kakovostne prevencije, neizkušenost in slabi rezultati pri deradikaliziranju skrajnežev. V nekaterih državah je mogoče čutiti pomanjkanje politične volje in moči uradnih islamskih skupnosti za odločnejše spoprijemanje z islamističnim ekstremizmom. Nujno potrebno je ne le tesnejše sodelovanje policije in drugih varnostnih struktur vseh držav Zahodnega Balkana in sosednjih držav, temveč tudi pomoč ustreznih ustanov mednarodne skupnosti, predvsem pristojnih teles EU.

Čeprav gre za splošno nevarnost, islamistični ekstremizem zahteva pristop, ki bo prilagojen vsakemu okolju posebej,

vođen pa bi moral biti iz skupnega središča. Strategija zunanje in varnostne politike EU zahteva, da mora ta pristop temeljiti na popolnem razumevanju lokalnih posebnosti in na dejanskem širšem in trajnostnem sodelovanju na tem področju. Rast islamističnega ekstremizma na Zahodnem Balkanu in njegovo manifestiranje zahtevata ukrepe, kot so obvezna izmenjava informacij med nacionalnimi policijami, Interpolom in Europolom, proaktivno sodelovanje z Evropskim centrom za kontraterorizem (European Counter-Terrorism Centre) in centri za policijsko sodelovanje (European Counter-Terrorism Centre), spoštovanje konvencij, kot je The Police Cooperation Convention for Southeast Europe, in tesnejše sodelovanje pri nadzoru meja (RECOM, 2017). V sodelovanju s specializiranimi evropskimi ustanovami, kot je EU Internet Forum, je treba preprečevati zlorabo interneta za namene skrajnežev. Posebno pomembno je pravočasno organizirati programe za deradikalizacijo skrajnih islamistov ter za njihovo rehabilitacijo in reintegracijo v normalno družbeno življenje. Za uresničitev tega je treba vključiti nevladne organizacije, lokalne skupnosti ter vplivne posameznike in skupine ter podpirati sodelovanje z evropskimi telesi, kot je RAN (Radicalization Awareness Network), da bi preprečili nadaljnji vpliv radikalne verske ideologizacije v državah Zahodnega Balkana. Stalno preprečevanje radikalizacije zahteva najširši pristop, ki bo upošteval družbeno-ekonomsko stanje, še posebno pomembno pa je zmanjšati nezaposlenost mladih. Več kot nujna je vsaka dejavnost za podpiranje EU z upoštevanjem iniciativ, kot sta Western Balkan Counter-Terrorism initiative (WBCTi) (2017) in Integrative Internal Security Governance (IISG) (2017). Spodbudno je, da so partnerji WBCTi že doslej uspešno sodelovali pri iskanju novih koristnih rešitev za države Zahodnega Balkana, ko so odpravili pomanjkljivosti v dosedanem strateškem, političnem in operativnem delovanju teh držav ter sprejeli nove in izboljšali prejšnje standarde. Na tem področju je za nadaljnje sodelovanje zelo pomemben in spodbuden koncept Prevent-Refer-Address (P-R-A), ki izhaja iz platforme WBCTi in ki so ga v regiji pospešeno razvijali od leta 2016 dalje v okviru projekta First Line pod vodstvom slovenskega Ministrstva za notranje zadeve (WBCTi, 2017).

Koncept P-R-A predvideva sodelovanje vseh pristojnih teles na državni in lokalni ravni, vključno s tistimi, ki niso bila tradicionalno vključena v dejavnosti proti terorizmu. To so izobraževalne in zdravstvene ustanove, partnerji civilne družbe in nevladnih organizacij, akademske skupnosti, verske skupnosti, zaporji in lokalne skupnosti, državna oblast, odgovorna za strateško komunikacijo, ministrstvo za delo in socialne zadeve, ministrstva za kulturo, mladino in šport in podobno. Koncept predvideva dvosmerno delovanje – smernice na državni ravni, tudi ustrezne evropske, regionalne in mednarodne standarde, poslano praktikom na lokalni ravni, nanašajo pa se na konkretne primere radikalizacije in nasilniškega eks-

tremizma, da bi z njimi podprli svoje ukrepe zgodnje preven-
cije, napotke in odgovore; povratne informacije lokalnih stro-
kovnjakov državnim ustanovam o pomanjkljivostih in dobrih
praksah. Dobre rezultate je mogoče doseči z uvajanjem učin-
kovitih in usklajenih postopkov za zgodnje preprečevanje v
lokalni skupnosti ter s pravočasnim razvijanjem večšin in
sposobnosti za spoprijemanje z vsakim novim radikalnim na-
činom delovanja; s tem je mišljeno optimalno sodelovanje dr-
žavnih in lokalnih struktur ter evropske in mednarodne plat-
forme, vključno z nacionalnimi koordinacijskimi strukturami
oziroma strukturami v okviru nacionalnih strategij P/CVE;
prenos znanja RAN centra za izredne razmere v državah EU
in delujočih RAN-mrež različnih sektorjev. V okviru koncep-
ta P-R-A je izredno pomembno akademsko raziskovalno delo,
s katerim se bodo ugotavljala najpomembnejša področja na-
silniškega ekstremizma na Zahodnem Balkanu. Raziskave bi
opravljali konzorciji, ki vključujejo najpomembnejše razisko-
valne ustanove s posebno visoko razvitimi metodologijami,
vse skupaj pa pomeni sodelovanje znotraj WBCTi in izbiro
trajnostnih rešitev (IISG, 2017; WBCTi, 2017).

Po ugotovitvah tega prispevka in na podlagi izidov dose-
danjega dela usposobljenih ustanov ter iniciativ za boj proti
nasilnemu ekstremizmu lahko sklenemo, da se kaže velika po-
treba po tesnejšem sodelovanju držav na Zahodnem Balkanu
kot doslej. Za čim uspešnejši boj z islamističnim ekstremiz-
mom in terorizmom na Zahodnem Balkanu je nujno treba
okrepiti sodelovanje med policijskimi in drugimi varnostni-
mi organi na tem ozemlju in tudi na ozemlju sosednjih držav,
in sicer v sodelovanju s pristojnimi evropskimi in drugimi
mednarodnimi ustanovami in telesi. Poleg boljše izmenjave
varnostnih informacij in stabilnosti te izmenjave, kar je pred-
pogoj za uspešen boj z ekstremizmom, in poleg medsebojnega
usklajevanja zakonskih ukrepov za boj proti terorizmu, kar
je primarna naloga, je nujno tudi intenzivno družbeno delo
za varstvo in promocijo temeljnih demokratičnih vrednot.
Da bi čim učinkoviteje odpravili ekstremizem na Balkanu, je
potrebno celovito in zakonsko urejeno zgodnje preprečevanje
nestrpnega izkazovanja religioznosti, pa strokovno-znanstveno
raziskovanje vzrokov za ta pojav. Sprejemati je treba ne le
najnovejše mednarodne pravne standarde za boj zoper ekstre-
mizem in terorizem, temveč tudi uvajati nove tehnologije, ki
jih razvijajo za ta namen (Đurđević at al., 2016; Mitić, Kocić,
Tidrow in Fecht, 2017).

Čim prej moramo doumeti, da se ne smemo izogibati re-
snici o dejanskem stanju, obsegu in širjenju islamističnega ek-
stremizma na Zahodnem Balkanu, prav tako pa tudi ne ustre-
znemu ukrepanju zaradi ohranjanja dobrih midsosedskih in
medetničnih odnosov, saj tak odnos zavira boj proti islami-
stičnemu ekstremizmu, ki je sovražnik demokracije, in odpira
vrata njegovemu širjenju in masovnosti bolj kot islamistični
ekstremizem sam.

Literatura

1. Agović, B. (2. 1. 2011). Muslimani i Islamska zajednica u Crnoj Gori. *Islam Montenegro*. Pridobljeno na <http://www.monteislam.com/islamske-teme/muslimani-i-islamska-zajednica-u-crnoj-gori>
2. Al-Alawi, I. (24. 9. 2012). Extremists establish foothold in the Balkans. *Gatestone institute*. Pridobljeno na <https://www.gatestoneinstitute.org/3360/kosovo-peace-tv>
3. Allahova milost. (29. 8. 2013). *Predivan miris šehida u zemlji džihada*. Pridobljeno na <http://allahova-milost.blogspot.rs/2013/08/predivan-miris-sehida-u-zemlji-dzhihada.html>
4. Archick, K., Rollins, J. in Woehrel, S. (2005). *Islamist extremism in Europe*. Washington: Congressional Research Service.
5. Ash, T. G. (2001). Le Kosovo en valait-il la peine? *Le Débat*, 114(2), 53–70.
6. Atran, S. (15. 11. 2015). Mindless terrorists? The truth about ISIS is much worse. *The Guardian*. Pridobljeno na <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/15/terrorists-isis>
7. Azinović, V. (2015). Bosnia and Herzegovina and the nexus with Islamist extremism. *Democratization policy council*. Pridobljeno na http://www.democratizationpolicy.org/pdf/BDaily_BiH%20&%20Nexus%20with%20Islamist%20Extremism_pp.8-9.8-9.pdf
8. Azinović, V. in Jusić M. (2016). *Novi zov rata u Siriji i bosanskohercegovački kontigent stranih boraca*. Sarajevo: Atlantska inicijativa.
9. B.92. (20. 1. 2015). *Teroristi u institucijama BiH*. Pridobljeno na https://www.b92.net/info/komentari.php?nav_id=948758.
10. Babanovski, I. (2002). *ONA – teroristička paravojska vo Makedonija*. Skopje: Veda.
11. Babuna, A. (2003). *Albanian national identity and Islam in the post-communist era*. Ankara: Center for Strategic Research (SAM). Pridobljeno na <http://sam.gov.tr/albanian-national-identity-and-is-lam-in-the-post-communist-era/>
12. Baer, R. (2008). *The devil we know: Dealing with the new Iranian superpower*. New York: Crown Publishers.
13. Bardos, G. N. (2005). Containing Kosovo. *Mediterranean Quarterly*, 16(3), 17–43.
14. Bećirević, E. (2016). *Salafism vs. moderne islam – A rhetorical fight for the hearts and minds of Bosnian muslims*. Sarajevo: Atlantic Initiative.
15. Beta. (11. 4. 2007). 367 ljudi bez državljanstva BiH. *B92 Vesti*. Pridobljeno na http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=04&dd=11&nav_category=167&nav_id=241381
16. BIRN. (15. 5. 2007). Albanian terror suspects appear in Montenegro court. *B92 Vesti*. Pridobljeno na https://www.b92.net/eng/comments.php?nav_id=41225
17. Brisard, J. C. (2002). *Terrorism financing. Report prepared for the President of the Security Council UN, Dec 19. 2002*. New York/Paris: JCB Consulting
18. Camden, N. J. (28. 4. 2009). 3 Brothers sentenced to life for holy war plot at Ft. Dix. *The New York Times*. Pridobljeno na <https://www.nytimes.com/2009/04/29/nyregion/29fortdix.html>
19. Casoli, P. (29. 12. 2007). Teror & gratitude: Albanian imam's Kosovo mission. *Serbianna.com*. Pridobljeno na <http://www.serbianna.com/columns/casoli/001.shtml>.
20. Central Intelligence Agency [CIA]. (2018). *Albania*. Pridobljeno na https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print_al.html

21. Çinar, B. in Gonzalez, M. E. (2013). Democracy, islam and politics in modern Albania. *The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 18(2), 119–142.
22. Crisis Group. (2013). *Opasni bosanski tango: Islam i nacionalizam. Evropska analiza Krizne grupe, 26 February 2013. Briefing 70*. Pridobljeno na <https://www.crisisgroup.org/bs/europe-central-asia/balkans/bosnia-and-herzegovina/bosnia-s-dangerous-tango-islam-and-nationalism>
23. De Quetteville, H. (26. 7. 2004). US hunts Islamic militants in Bosnia. *The Daily Telegraph*. Pridobljeno na <http://www.slobodanmilosevic.org/news/dt072604.html>
24. Deliso, C. (2007). *The coming Balkan caliphate: The threat of radical Islam to Europe and the West*. Westport: Praeger Security International.
25. Dikici, A. (2008). Preventing the PKK's misuse of children by introducing community policing: The Şanlıurfa case. *Defense against terrorism review*, 1(2), 119–138.
26. Đurđević, D. Ž., Stevanović M., Mitić V. in Kocić L. (2016). Fractal tools in terrorist and financial crime prevention. V V. Mitić, L. Mančić in N. Obradović (ur.), *Advanced ceramics and application: New frontiers in multifunctional material science and processing* (str. 55–56). Belgrade: Serbian Ceramic Society.
27. Fares, V. (2008). *Džihad u budućnosti*. Beograd: Narodna knjiga – Alfa.
28. Farnam, A. (26. 9. 2003). Gun culture stymies the UN in Kosovo. *The Christian Science Monitor*. Pridobljeno na <https://www.csmonitor.com/2003/0926/p08s01-woeu.html>
29. Frieden, T. (19. 8. 2004). FBI: Albanian mobsters 'new Mafia'. *CNN international*. Pridobljeno na www.cnn.com/2004/LAW/08/18/albanians.mob/index.html
30. Gmach, T. (01. 09. 2017). Zeichen auf der Straße: Kosovo-Propaganda in Tölzer Siedlung. *Merkur*. Pridobljeno na <https://www.merkur.de/lokales/bad-toelz/bad-toelz-ort28297/zeichen-auf-strasse-kosovo-propaganda-in-toelzer-siedlung-8579919.html>
31. Grizold, A. in Zupančič, R. (2008). Analiza konflikta v Makedoniji. *Teorija in praksa*, 45(3–4), 324–344.
32. Hamad, A. (2007). *U mreži zla – Međunarodni terorizam i Al Kaida*. Banja Luka: Glas Srpske.
33. Hedges, C. (1999). Kosovo's next masters? *Foreign Affairs*, 78(3), 24–43.
34. Huszka, B. (2007). The Presevo valley of Southern Serbia alongside Kosovo: The case for decentralisation and minority protection. *CEPS Policy Brief*. Pridobljeno na <https://www.ceps.eu/publications/presevo-valley-southern-serbia-alongside-kosovo-case-decentralisation-and-minority>
35. Integrative Internal Security Governance [IISG]. (2018). *The Western Balkan Counter-Terrorism initiative* Pridobljeno na <http://wb-iisg.com/docs>
36. International Organization for Migrations [IOM]. (2017). *Vulnerability and resilience to violent extremism in selected communities in Bosnia and Herzegovina, the Former Yugoslav Republic of Macedonia, and Kosovo. Preliminary Regional Inception Assessment Report*. Pridobljeno na <https://bih.iom.int/>
37. International Republican Institute [IRI]. (2017). *Bosnia and Herzegovina: Attitudes on violent extremism and foreign influence*. Pridobljeno na http://www.iri.org/sites/default/files/iri_bosnia_poll_february_2017.pdf
38. Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini. (22. 4. 2015). *Međunarodni znanstveni simpozij Islam i mediji*. Pridobljeno na http://www.islamskazajednica.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=22142:zagreb-medunarodni-simpozij-islam-i-mediji&Itemid=457.
39. Jerotić, V. (2016). *Hrišćanstvo i islam*. Beograd: Ars Libri.
40. Kastrati, A. (2015). The relationship between islam and democracy in Kosovo: The roles and contributions of the religious leaders in the democratization process. *European Scientific Journal*, 1. Pridobljeno na <https://ssrn.com/abstract=2910627>
41. Kelley, J. (26. 11. 2001). Bin Laden's training camps teach curriculum of carnage. *USA Today*. Pridobljeno na <https://usatoday30.usatoday.com/news/attack/2001/11/26/cover.htm>
42. Kosovar Centre for Security Studies [KCSS]. (2018). *The unexplored nexus: Issues of radicalisation and violent extremism in Macedonia. Report by Qehaja, F. and Perteshi S. (13 March 2018)*. Pridobljeno na <http://www.qkss.org/en/Reports/The-unexplored-nexus-Issues-of-radicalisation-and-violent-extremism-in-Macedonia-1070>
43. Lieberman, J. I. in Collins, S. (2008). *Violent islamist extremism. The internet, and the homegrown terrorist threat. Majority and Minority Staff Report*. Washington, D.C.: United States Senate: Committee on Homeland Security and Governmental Affairs.
44. Lobnikar, B., Prprović, B., Nemeč, N., Banutai, E., Prislán, K. in Cajner Mraović, I. (2016). Comparative analysis of the quality of policing in local Slovenian and Croatian multicultural communities. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(4), 275–288.
45. Makarenko, T. (2004). The crime–terror continuum: Tracing the interplay between transnational organised crime and terrorism. *Global crime*, 6(1), 129–45.
46. Marzulli, J. (7. 8. 2009). Prominent Yemeni cleric Mohammed Al-Moayad pleads guilty; will be deported. *New York Daily News*. Pridobljeno na <http://www.tronc.com/gdpr/nydailynews.com/>
47. Matoshi, H. (2001). The Albanian's New Model Army. *IWPR'S BCR*, 2(4). Pridobljeno na <http://www.iwpr.net>.
48. Milosevska, T. & Taneski, N. (2014). Terrorist violence and the role of the media. *Contemporary Macedonian Defense*, 14(27), 55–65.
49. Mišljenović, S. in Nićiforović, M. (29. 10. 2011). Balkan u kandžama vehabija. *Večernje novosti*. Pridobljeno na <http://www.novosti.rs/vesti/naslovn/a/hronika/aktuelno.291.html:351204-Balkan-u-kandzama-vehabija>
50. Mitić, V. V., Kocić, L. M., Tidrow, S. in Fecht, H.-J. (2017). Structures, Fractals and Energy. V B. Raj, M. Van de Vorde in Y. Mahajan (ur.), *Nanotechnology for energy sustainability* (str. 781–808). Weinheim: Wiley-VCH Verlag GmbH&Co KGaA
51. Mutschke, R. (13. 12. 2000). *The threat posed by the convergence of organized crime, drugs trafficking and terrorism. Hearing before Committee on the judiciary, subcommittee on crime*. Pridobljeno na http://commdocs.house.gov/committees/judiciary/hju68324.000/hju68324_of.htm
52. Öktem, K. (2010). *New Islamic actors after the Wahhabi intermezzo: Turkey's return to the Muslim Balkans. Paper first presented at the international workshop 'After the Wahabi Mirage: Islam, politics and international networks in the Balkans' at the European Studies Centre, University of Oxford in June 2010*. Pridobljeno na <https://www.scribd.com/document/267182961/kerem-Oktem-New-Islamic-actors-after-the-Wahhabi-intermezzo>
53. Panovski, A. (2011). *The spread of Islamic extremism in the Republic of Macedonia*. Monterey: Naval Postgraduate School.
54. Pritfi, P. R. (1978). *Socialist Albania since 1944*. Cambridge: MIT Press.
55. Radeljić, B. (2010). Growing Concerns about Islam in the European Union. *Review of International Affairs*, 61(1140), 5–22.

56. Raimondo, J. (2001). *Osama in the Balkans*. Pridobljeno na <https://www.antiwar.com/justin/j102901.html>
57. Rakić, M. in Jurišić, D. (2012). Wahhabism as a militant form of Islam on Europe's doorstep. *Studies in Conflict & Terrorism*, 35(9), 650–663.
58. Ramadanović, J. (9. 4. 2008). Borba vlasti u BiH protiv terorizma. *Southeast European Times*. Pridobljeno na <https://www.vesti.rs/Vesti/Borba-vlasti-u-BiH-protiv-terorizma.html>
59. RECOM. (2017). *Trieste Western Balkans summit: Declaration with recommendations stemming from the Civil Society Forum, including the RECOM initiative*. Pridobljeno na <http://recom.link/trieste-western-balkans-summit-declaration-recommendations-stemming-civil-society-forum-including-recom-initiative>.
60. Rijaset islamske zajednice Srbije. (2018). *Islamska zajednica Crne Gore ograđuje se od vehabija*. Pridobljeno na http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=644:islamska-zajednica-crne-gore-ogradjuje-se-od-vehabija&catid=41:Itemid=629
61. Sandić, K. (2011). *Finansiranje terorizma putem pranja novca*. Beograd: Nauka i društvo.
62. Selimi, K. in Stojković, F. (2016). *Assessment of Macedonia's efforts in countering violent extremism, view from civil society*. Skopje: Analytica.
63. Shay, S. (2008). *Islamic terror and the Balkans*. New Brunswick: Transaction Publishers.
64. Simeunović, D. (2008). The violence as social pathology of young people in the Balkans. V Đ. Ignjatović (ur.), *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja* (str. 125–129). Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
65. Simeunović, D. (2009). *Terorizam*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
66. Simeunović, D. (2012). Homegrown terrorism as a challenge for homeland security. V J. P. Charvat (ur.), *Homeland security organization in defence against terrorism* (str. 167–177). Fairfax: IOS Press.
67. Simeunović, D. (2014). Homegrown terrorism in United states and its links to Balkans ("White Al Qaida"). *International Journal of Multidisciplinary Thought*, 4, 497–508.
68. Simeunović, D. (2016a). Contemporary jihadism as ideology being used by terrorist organisations. *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego*, 10(2), 35–40.
69. Simeunović, D. (2016b). Islamska država (ISIL, ISIS, DAEŠ). *Nacionalna bezbednost*, 3, 7–39.
70. Simeunović, D. in Dolnik, A. (2013). Security threats of violent Islamist extremism and terrorism for South East Europe and beyond. V S. Cross, S. Kentera, R. Vukadinovic in R. Craig Nation (ur.), *Shaping South East Europe's security community for the twenty-first century* (str. 87–113). London: Palgrave Macmillan.
71. Stars and Stripes. (2012). *Frankfurt airport shooting suspect Uka denies terrorist training*. Pridobljeno na <http://www.stripes.com/news/europe/frankfurt-airport-shooting-suspect-uka-denies-terrorist-training-1.166305>
72. Stephens, C. (29. 11. 1998). Bin Laden opens European terror base in Albania. *Sunday Times*. Pridobljeno na http://www.kosovo.net/kla_obl.html
73. Stojančević, V. (2016). *Džihad u istoriji Balkana*. Beograd: Nauka i društvo.
74. Svetinje Braničeva. (18. 11. 2014). *Terorizam i Srbija – džihadisti među nama* Pridobljeno na http://svetinjebranicewa.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=1494:2014-11-18-06-58-11&catid=38:2010-12-14-18-00-48&Itemid=59
75. Tadić, D. (2017). Lack of good governance contributes to growth of radical Islam in the Western Balkans. *Clingendael Spectator*, 71(4). Pridobljeno na <https://spectator.clingendael.org/pub/2017/4/the-growth-of-radical-islam/>
76. Telegraf. (5. 12. 2017). *Uskoro će vas velika tragedija pogoditi, zora islama je stigla, ISIS se vraća na Balkan i preti. Usamljeni vukovi spremaju pokolj za praznike!* Pridobljeno na <http://www.telegraf.rs/vesti/jugosfera/2917157>.
77. Thachuk, K. L., Bowman, M. E. in Richardson, C. (2008). *Homegrown terrorism: The threat within*. Washington, D.C.: National Defense University.
78. Tok, E., Calleja, R. in El-Ghaish, H. (2014). Arab development aid and the new dynamics of multilateralism: Towards better governance? *European Scientific Journal*, 1, 591–604.
79. Trading Economist. (2018a). *Bosnia and Herzegovina unemployment rate 2007–2018*. Pridobljeno na <https://tradingeconomics.com/bosnia-and-herzegovina/unemployment-rate>.
80. Trading Economist. (2018b). *Kosovo unemployment rate 2001–2018*. Pridobljeno na <https://tradingeconomics.com/kosovo/unemployment-rate>.
81. Trading Economist. (2018c). *Montenegro unemployment rate 2002–2018*. Pridobljeno na <https://tradingeconomics.com/montenegro/unemployment-rate>.
82. Trading Economist. (2018d). *Serbia unemployment rate 2008–2018*. Pridobljeno na <https://tradingeconomics.com/serbia/unemployment-rate>.
83. Trading Economist. (2018e). *Albania unemployment rate 1993–2018*. Pridobljeno na <https://tradingeconomics.com/albania/unemployment-rate>
84. Utrinski vesnik. (17. 8. 2010). *Wahhabis sang song for Bin Laden*. Pridobljeno na <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a556492.pdf>
85. Vecernji.ba (20. 1. 2016). *Paradžemati raspostranjeni širom BiH. Ima ih 64. Večernji list*. Pridobljeno na <https://www.vecernji.ba/vijesti/paradzemati-raspostranjeni-sirom-bih-ima-ih-64-uglavnom-su-po-brdima-1053427>
86. Večernje novosti. (14. 2. 2005). *Biće dana za džihadu*. Pridobljeno na <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:166622-Bi263e-dana-za-dzhada>
87. Vidino, L. (2006). *Al Qaeda in Europe: The new baattleground of international Jihad*. New York: Prometheus Books.
88. Western Balkan Counter-Terrorism initiative [WBCTi]. (24. 7. 2017). *The Prevent–Refer–Address Mechanism (P-R-A)*. Pridobljeno na <http://wbcti.wb-iisg.com/blog/2017/07/24/prevent-refer-address-mechanism-p-r-a>
89. Wilkinson, P. (2002). *Terorizam protiv demokracije*. Zagreb: Golden marketing.
90. Woehrel, S. (26. 7. 2005). *Islamic Terrorism and the Balkans. CRS Report for Congress*. Washington, D.C.: Congressional Research Service: The Library of Congress.

Islamic Extremism in the Western Balkans

Dragan Simeunović, Ph.D., Professor, Faculty of Political Science, University of Belgrade and Director, Academy of National Security, Serbia. E-mail: dragan.simeun@gmail.com

In this paper, the author examines the causes for the emergence and development of Islamic extremism in Albania, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Kosovo, Macedonia, and Serbia. Using comparative analytical and historical methods, the current state and probable course of further development of this phenomenon are explored. Initiators and proclaimers of extreme Islamic ideas, supporters of such activities, international sponsors, and the connectors and their contribution to the global jihad are examined. The ability of Western Balkan countries to defend themselves against this threat that endangers the life and property of the citizens and their democratic constitutional order are also assessed. It seems that the number of Wahhabi worshipers and their aggressiveness are increasing, and the extremists are forcefully taking over the mosques and establishing new ones that are not under control of the official Islamic communities in these societies. Moreover, they also establish dozens of new Wahhabi settlements in which they do not respect the laws of the state, but sharia law. The return of former financiers of Islamic extremism contributed to the intensification of religious propaganda and increasing the appeal of Wahhabi ideas among certain segments of the population. As a result, approximately one thousand fighters from the Balkans joined terrorist organisations on the battlefields in the Middle East. Halting the spread of Islamic extremism in the Western Balkans is hampered by the lack of real and high-quality preventive measures, inexperience and poor results of attempts to deradicalise extremism, and in some cases a lack of political will. In order to combat Islamic extremism, police cooperation with other security structures in the Western Balkans and neighbouring countries should be strengthened, and appropriate institutions of the international community should be involved.

Keywords: Islamic extremism, Wahhabism, Western Balkans, terrorism, ISIL

UDC: [329:28]+323.285(497)